

Александра Бојовић

РОМАН О ЧИТАЊУ И ПИСАЊУ

Синиша Бољановић, *Прогледавање*
Добар наслов, Београд, 2015

Оптимистично, а самим тим и помало наивно, верујемо да се савремена критика еманциповала и превазишла, ван уџбеничке литературе о науци о књижевности, непотребну поделу на унутрашњи и спољашњи приступ књижевном делу. Уплитање ванлитерарних детаља у приказивање и/или тумачење књижевног текста не само да је деценијама одбацивано као застарело, већ је и исмевано као незнање и неукус, а све то у име одбране аутохтоности књижевноуметничке творевине као да она сама по себи не постоји. Ако биографски, историјски, социјални или било који други контекст може угрозити квалитет неког књижевног текста, онда ту није реч о квалитету. Због свега тога се не устручавамо да кажемо да је роман *Прогледавање* први роман Синише Бољановића. Тиме не изазивамо померање интересовања са књижевног текста на писца, већ изражавамо изненађеност чињеницом да је реч о књижевном првенцу. С друге стране, не желимо се оглушити о жељу писца, који у намери да бар фиктивно остане анониман, уместо своје биографије пише кратку причу. Тиме се границе романа шире, он се прелива у поље ванлитерарног, а биографија као ванлитерарни текст постаје саставни део света фикције. Истицање овог детаља више је од потребе да се укаже на један постмодернистички поступак, јер он сам по себи није ни иновативан ни књижевно фасцинантан. Заправо, у овој Бољановићевој лукавој игри препознајемо, без намере да унизи-мо значај других пишчевих активности које би се у неком другом слу-

чају уврstile у ред биографских, искрено признање да је његов први роман његова једина биографија. Отуда преплитање фиктивног и биографског, односно текста који би требало да буде биографски у класичном смислу, на маргинама овог романа, поред несумњивог естетског смисла, своје оправдање проналази и у чињеници да је дебитантски роман за сада једина професионална биографија писца.

Роман *Прогледавање* је, поред присутних елемената љубавног, социјалног, политичког, па чак и детективског романа, пре свега роман о писању и читању. Сви наведени елементи, који би у неким прочишћено идеалним условима школске употребе служили за класификацију романа као љубавног, социјалног или детективског, ма колико се наметали као тематски носећи, заправо су декоративног типа. Бољановић фабули приступа у маниру Данила Киша, односно по рецепту који је Киш усвојио од Шкловског: *Фабула је, заправо, шек зраћа за сижејно обликовање*. Тиме поступци читања и писања у овом роману постају модели сижеа којима се уобличава нимало једноставна фабула испрелетаних људских судбина. Укратко и из практичних разлога упрошћено, фабула романа *Прогледавање* изгледала би овако: Давид Прица, бивши новинар, на свој тридесет и девети рођендан од Ивана Нешића, званог Игуман, свог цимера из студентских дана, а сада политичара, опортуног националисте, који је испливао из мутних друштвених дешавања с почетка овог века, добија на чување пиштољ. Након тог догађаја Давид упознаје студенткињу књижевности Ему Гаши, која је наивно и са идеалистичком вером у свој будући позив књижевног критичара, увучена у невидљиву српску улицу црвених фењера. У разговору откривају да имају заједничког узрочника својих проблема: политичара у успону – Игумана. Међутим, супротно Чеховљевој стратегији, та веза између Давида и Еме тек је један капут који је већ давно окачен о ексер и чека да буде откривен. Наиме, Давид од Еме сазнаје о историји слике *Чудни сивор*, коју је насликала њена мајка Ирма Гаши, која је била заљубљена у десет година млађег Видака Давидовића. Давид о Видаку зна из приче Петра Давидовића, Видаковог оца. Након упознавања са Емом, Давид одлази на промоцију књиге *Чудни сивор*, коју је написао слепи писац Видак Давидовић, односно сада Видак Давид. Након промоције, а на јучерашњи наговор Еме, Давид и сам почиње писање свог аутобиографског романа. Током писања, Давид прави паузу како би прочитао Видаков роман.

Упрошћена и препакована по линеарном хронолошком следу овако би изгледала фабула романа *Прогледавање*. Међутим, приповедање у овом роману, које је у исто време нехронолошко, полиперспективно и документаристичко, остварено је помоћу фиктивних поступака читања и писања, који се дешавају у тренутку док ми као нефиктивни чи-

таоци читамо роман Синише Бољановића *Прогледавање*. Наиме, сижејно обликовање већ приказане фабуле изгледало би овако: Давид Прица након промоције аутобиографског романа Видака Давида почиње писање свог романа. Међутим, писање чијем чину као читаоци присуствујемо у једном тренутку Давид прекида како би прочитао Видаков роман *Чудни створ: По повраћању у собу из јакне вади комјакт диск на коме је „Чудни створ”, роман сликог писца чијој је промоцији прошле ноћи присуствовао. Завршивши га неколико пута око малог ирсиа, ставља га у комјутер уместо Вивалдијевих Годвињих доба (...)* (стр. 65). *Прочитавши цео роман, Давид брзим поштом ирсиа зашвару прозор докуменћа, (...). Прочећнувши се на терен, он поново сјушића руку, једним кликом миша максимизује свој фајл и мало затим ставља га ише* (стр. 233). Између ова два гранична цитата, једног с почетка и једног скоро с краја романа, налази се Видаков роман *Чудни створ*, чијем читању присуствујемо заједно са Давидом. Роман *Чудни створ* је типичан роман документаристичког типа, састављен од Видакових сећања, дневничких записа Петра Давидовића, Видаковог оца, и Ирме Гаши, Видакове девојке и Емине мајке. Видакова нарација у првом лицу у виду сећања на догађаје од пре двадесетак година бива прекинута читањем, односно слушањем помоћу скринридера дневничких записа његовог оца и Ирме. Према томе, као у случају Давидовог романа, и у случају Видаковог постајемо његов саучесник у читању туђих рукописа (Ирминог дневника и дневника Видаковог оца), који постају саставни део његовог романа *Чудни створ*.

Као што смо на почетку већ рекли, читање и писање су сижејни модели који у роману *Прогледавање* уобличавају фабулу. Међутим, то је само један од разлога зашто смо овај роман одредили као роман о читању и писању. Аутопоетички коментари, реминисценције и цитати из других књижевних дела, представљају својеврсну теоријску основу која је практично остварена кроз описане приповедне поступке. Наиме, цитати и упућивања на друге писце и књижевна дела, као својеврсни аутопоетички материјал, јер уносе део туђих поетика и усмеравају пажњу читаоца ка пишчевој лектури, расути су кроз читав роман *Прогледавање*, односно и кроз Давидов и кроз Видаков роман. Међутим, најјачи аутопоетички ефекат има претпоследње поглавље романа *Јеванђеље по Данилу*. Могли бисмо унедоглед трагати на ког Данила је Бољановић мислио именујући ово поглавље, јер библијски контекст призван речју јеванђеље, не даје резултате: библијски Данило није јеванђелиста, већ старозаветни пророк. Међутим, сва имплицитна указивања на Данила Киша и његову препознатљиву документаристичку поетику и третирање фабуле као грађе за сижејно обликовање, о чему је на почетку било речи, у овом поглављу добијају конкретну потврду

и као прихватљиво решење окончавају нашу потрагу: *Када човеку не преостaje ништа друго, почиње да пише. Писање је чин очајања, безнађа. Шишавиши себи омчу око враћа или сестри за писаћу машину, то је једина дилема. И писац заправо и не чини ништа друго до то: сваки пут се изнова искушава* (стр. 245). Ове речи Данила Киша као цитат су уграђене у Давидов роман, а чита их Ема, студенткиња књижевности. Оне су део њеног убеђивања Давида да напише роман. У овом случају Киш је именован само као *наш велики писац* због чега се рачуна на читаоца који је способен да тај цитат препозна као сигнал. Тиме Данило Киш, као део лектуре Бољановића, студенткиње Еме и потенцијалног идеалног читаоца чије постојање Бољановић свакако претпоставља, постаје књижевни јеванђелиста, онај који доноси добре вести и онај чије се речи читају као својеврсни књижевни закон: *Човек постоје писац управо зато што је одабрао да каже извесне ствари – своју трагичну усамљеност, своје очајање – али он је тада, у том тренутку трагичног избора између писања и акције, тј. писања као акције, још само кандидат за очајника али не још и писца, и он верује да је писање достојна замена егзистенције и да дакле има неки виши смисао. Писац се постоје тек заштитом: када се сруше све илузије о писању као акцији (...). Писац се постоје тек када се схвати тај други део сартировске дефиниције: да писање значи рећи ствари на извесан начин, да је писање заправо прагање за својим социјалним идентитетом, јер смо већ сазнали да се литературом и помоћу литературе не може учинити ништа (...). Сва моја теоријска наклањања око Форме и Стила и нису ништа друго до последица тог и таквог сазнања: да онај ко хоће прозом да просвећује, да ажурира, да влада, да каже свету неке ствари, да је тај публициста и да нема с прозом никакве везе* (стр. 246). Овај подужи цитат речи Данила Киша било је неопходно навести, макар и у нешто скраћеном облику у односу на исти цитат који се појављује код Бољановића, јер представља образложење многих мотива овог романа. Наиме, као по Кишовом опису, и Давид и Видак, ликови и наратори овог романа, представљају трагично усамљене и очајне особе. Обојица у својим романима трагају за сопственим идентитетом, свесни су метаморфозе, што и променом имена показују: Давид себи као лику свог аутобиографског романа даје име Новак, јер је нов у односу на себе старог, а Видак Давидовић себи као писцу даје име Видак Давид. Иначе, антропоними могу бити посебан и веома богат предмет истраживања у овом роману. Направићемо кратку дигресију због занимљивости теме: након скраћења презимена, Видак има исто презиме као Давидово име; Видаково име трагично исмева његову судбину, Ема као псеудоним узима име Соња, а правом презимену додаје -ић. За име каже да се само наметнуло, што указује на књижевно порекло имена –

Соња из *Злочина и казне*. И Давид и Видак су суицидни, али након неуспелих и измаштаних самоубиства, писањем проналазе нове себе: *Свесћан је своје метаморфозе, (...) (стр. 9)*. Или: *будући да он више није исти онај човек, јучерашњем себи, уједно и прошагонисти приче, свим логично, дајти ново име (стр. 17)*. У ред оваквих примера иде и више пута коришћена у различитим ситуацијама реченица из *Друге књиџе Сеоба: Има сеоба, смрти нема*. Напоследку, Кишов опис приповедачког посла се потврђује у овом роману по питању форме и сила као непублицистичко, а самим тим и несензационалистичко приповедање о времену и људима који су га обележили. Све социјалне околности краја двадесетог и почетка двадесет и првог века, ма колико биле занимљиве, свде су у роману на декор. Тиме је Бољановић избегао спуштање у публицистику, јер како Сартр каже литературом се не може учинити ништа.

Најзад, враћамо се на место одакле смо и кренули: на чињеницу да је ово први роман Сенише Бољановића. Публицистички је и извештачено с добрим манирима рећи „да иако је први роман Сенише Бољановића, роман *Прогледавање* представља зрело остварење...”. Због тога ћемо и избећи такву формулацију, што не значи да се са њом и не слажемо. Једноставно, завршићемо у мистично-маркетиншком маниру да је ово роман о читању и писању, који ће вас увући у испреpletану игру оних који читају и пишу тако да ћете зажалити ако нисте писац.